

II. GÉZA OROSZ-GÖRÖG HÁBORÚI.

(1148—1156.)

MÁSODIK ÉS BEFEJEZŐ KÖZLEMÉNY.

Géza mindjárt kész volt a segélyadásra. Nagyobb sereget küldött Msztilsláv alatt Oroszországba, mint az előtt bármikor. Maga azonban nem ment el, bár Manuelt sem támadta meg, jól-lehet nagyban készült rá. A magyar püspökök, mikor tanácsukat kikérte, «ámbár az ország» — mint e kor szigorú erkölcsbírāja, a bajor Gerhoh reichersbergi prépost megjegyzi — «barbar, és oly fejedelmek alatt van, kik még csak névleg is alig tartoznak a kereszténységhez», «mint tanult emberek» tüzetes vizsgálat alá vették a háború okát, s a mikor azt találták, hogy a magyarok (vagyis talán szövetségeseik a szerbek) kezdték meg a dolgot, szegték meg a békességet, nyíltan megmondák a királynak, hogy nincs igaza; ha az igazságtalan háborút folytatja, nem fog győzni, Isten nem fogja segíteni; hisz Ezechiél próféta által mondá (XVII. 15.): «A ki felbontotta a szövetséget, vajjon megmenekszik-e?» És szavuk oly benyomást tett Gézára, «bár — Gerhoh nem épen találó szavaival élve — «kegyetlen, barbár» ember volt, hogy felhagyott minden háborús szándékkal Manuel ellen.¹⁾

¹⁾ Gerhoh a munkát, melyben ezt a «justum et honestum anno plus quam præterito» történt eseményt említi, III. Jenő pápának (meghalt 1153 jul. 8.) ajánlotta, ki azt Sutriban 17. Kalendis Julii (jun. 15.) kelt levelében (Migne 193., 567. l.) fogadta el, mely levél — tekintve a körülményeket — 1153-ra teendő. Az eseménynek tehát legkorábban 1151-ben kellett történni s már Katona (III. 634.) a második szerb háború utáni időre, melyet egyébiránt tévesen 1152-re tesz, értette; s hogy csakugyan

Míg a magyar sereg útban volt Volhyniába, Kiev körül már megindult a harc. György a palóczokkal átkelt a Dnieperen és igyekezett Volodimerkoval egyesülni. Izjaszláv és a kieviek utána mentek, s Kievtől délnyugatra, a Rut folyó mellett a hadak összecsaptak. Izjaszláv, ki előljárt, maga is megsebesült. Kopjája eltört; vágást kapott kezére, szúrást czombjába. Lováról leesett, de serege győzött és György ismét visszafutott a Dnieperen. Msztiszlav azonban a magyarokkal pórul járt. A rendes úton akart Kievbe menni, felkerülve Lucknak Volhyniába, nem tudva, hogy Volodimerko értesült útjáról, és utána iramodott. Megállapodott tehát egy Szapoginya nevű helynél, a hová nagybátyja, Belos bán veje, Volodimer, bort küldött a seregnek, de azt is üzentette, hogy halicsi Volodimerko utánok jő. Msztiszlav és a magyarok jól hozzáláttak az iváshoz, s mikor már ittasak voltak, mondá meg Msztiszlav, hogy jő Volodimerko. «Csak jőjjön! támadjon! majd megverekszünk!» mondák hetykén a magyarok s azután részeg fővel álomra dültek. Éjféltájban rohantak az örök: «jő Volodimerko!» Msztiszláv, ki elég józan maradt, az övéivel lóra pattant, költögette a holtrészeg magyarokat, de hiában. Mikor szürkületkor a halicsiak megrohanták a tábornokot: úgyszólván ellentállás nélkül mészárolták, semmisítették meg a magyar hadat. Msztiszláv azonban kíséretével Luckba menekült. (1151 jul. derekán.)¹⁾

Volodimerko e győzelme nagyon bántotta mind Izjaszlávot, mind a magyarokat. Elhatározták, hogy ezt nem hagyják magukon száradni, hanem bosszút fognak állani. Előbb azonban Izjaszláv otthon rendezte dolgát. Györgyöt kényszeríté, hogy a nagyfejedelemségről lemondjon és Susdalba visszatérjen. Azután Msztiszlav fiát Magyarországra küldé, hogy hívja és vezesse II. Gézáat Volodimerko ellen. Lehet mondani, hogy Magyarország összes hadereje sikra szállt, és jött azon az úton mint 1150-ben, a Szán balpart-

megtörténhetett, és ekkor történt meg, azt indirecte az orosz évkönyvek is bizonyítják, melyek többször czéloznak Gézának háborújára, készületére ez időben a görög császár ellen, de magáról a háborúról azután semmit sem hallunk többé.

¹⁾ A magyarok e vereségét az orosz évkönyveken kívül, melyek azt Szt.-Borics és Glyeb napja (jul. 24.) körül történt eseményekkel helyezik egy időbe, említi röviden a «Képes Kronika» is C. 72. (Flor. i. h. II. 220.)

ján. Izjaszláv is összegyűjté a déloroszországiakat majd mind, a karakalpakokkal, és Lodomérből a Szánhoz tartott. Egy napi járó földre Jaroszláv alatt átkelt a folyó balpartjára s Jaroszláv mellett találkozott a magyarokkal. Izjaszláv csatarendbe állítá hadát, s maga a magyar táborba indult. Géza kíséretével eléje lovagolt, megölelte, megcsókolta; azután együtt a királyi sátorba mentek, és hadi tanácsot tartottak. Más nap reggel megütötték a magyar táborban a dobot. A sereg hadi rendbe állott és megindult. A magyaroknak hetvenhárom csapatjuk volt; kétségkívül a 72 megyei zászlóalj és a királyi dandár. Az oroszok, kikkel Géza megegyezett, hogy közelében maradnak, s a hol ő megáll, ők is megállnak, követték. Leghátul a podgyász, háttas és igás lovak jöttek. Így lépték át a halicsi határt, és valamivel Przemysl alatt a Szán partján megállapodtak. Szemközt, a jobbparton, Volodimerko állott seregével.

Mínthogy vasárnap volt: Géza király semmibe sem akart fogni. Volodimerko azonban az élésszerző magyar portyázókat megtámadta és fogdosta. Másnap kiállott a magyar-orosz sereg és megkezdé réven, gázlón az átkelést a Szánon. Jobbról-balról a magyarok, közepén az oroszok, karakalpakok vetélkedve rohantak a folyóba, a túlpartra, hol Volodimerko hiában próbált ellentállni. Seregét eltaposták, lekaszabolták, s a ki el nem esett vagy fogolylyá nem lön: mindenfelé menekült. Volodimerko másod magával a magyar és karakalpak lovasok tömegén keresztül Przemyslbe szaladt, melyben semmi őrség sem volt; mind kivonult a csatatérre. Ha nyomban követik a magyarok, ellentállás nélkül beveszik a várost: de Volodimerko szerencséjére az üldözők a Szán partján fekvő fejedelmi *udvarra* vetették magukat, kirabolták, gazdag zsákmányt ejtettek: de az alatt a menekülő halicsiak közül is sokan a városba jutottak s a kapukat bezárták. A győzelmes magyar-orosz sereg most, a Viagra mentében, a város előtt tábort ütött. Ekkor látta Volodimerko, hogy csatában, harc czal nem boldogul többé, és még az éjjel kiküldött az — új esztergomi? Martyrius? — érsekhez, a magyar vezérekhez, és hazudozva esdekelt: «Súlyosan meg vagyok sebesülve, könyörögjetek értem a királynál! Bocsásson meg, hogy megharagítottam és ellensége voltam! Hisz Isten is megbocsát a bűnösnek, ki bűnét megbánja! Ne ad-

jon Izjaszláv kezébe! Nagyon el vagyok gyengülve! Ha Isten magához szólít, vegye oltalmába fiamat. Említsétek neki, hogy világtalan atyját támogattam, érette a lengyelekkel harczoltam. Jussion az most eszébe, és bocsásson meg nekem!» Izjaszlávnak is üzent: «Testvér! hibáztam! Szánom bánom bűnömet! Bocsásson meg, és szólj a királyljal, hadd legyen veled és vele békességben! «Izjaszlávnak, ki már jól ismerte, hiában beszélt; de a magyarokra szavai, ajándékai, arany, ezüst, drága edények, ruhák, melyeket nem kimélt, az érseknek s a vezéreknek küldött: ismét megtették hatásukat. Könyörögtek érte a királynál, és Géza, mikor másnap Izjaszlávval találkozott, elmondá a Volodimerko üzenetét. «Sulyosan meg van sebesülve! tev é hozzá, talán meg is hal. Mit mondasz rá, atyám!» «Ha meghal! felelt Izjaszláv, az csak az Isten büntetése. Emlékezzél rá, mikép viselte magát mindig velünk szemben. Most Isten kezünkbe adta. Ki ne szalaszszuk, fogjuk el és vegyük el országát!»

Izjaszlávot fia Msztiszlav is támogatta és felsorolta Volodimerko bűneit: de a jószívü Gézát emberei, az érsek már megdolgozták. «Nagyon kér! nagyon bánja bűnét! — mondá — nem tehetem, hogy megsemmisítem, ha hittel barátságot fogad, és vissza adja mind azt — öt várost Halicstól északra — mit a ladoméri fejedelemségből elfoglalt. «De a keresztre kell meg esküdnie, «mely Krisztus urunk keresztfájából készült, és Isten kedvező jó voltából Szent-István tulajdonává lett». — «Ha azután ezt az esküjét is megszegi, akkor atyám, itt a fejem, hogy ha még él» — mert a ki erre hamisan esküdött, volt a magyarok hite, meghal — «Halicsban megtámadom!»

Izjaszláv még vonakodott, de elvégre is engednie kellett a magyaroknak. Magyar-orosz követek Volodimerkohoz indultak a békefeltételekkel, és a kereszttel. Izjaszláv fia, Msztiszláv, azonban meg nem állhatta, hogy Gézának s atyjának ne mondja: «Jól van tehát! hozzátok illet, hogy ily keresztény módon bántok vele: bíztok a keresztben, és megbocsátjátok Volodimerko bűneit. De én itt szintén e keresztre mondom, hogy a mint megesküszik, úgy meg is szegi esküjét. De akkor, király! emlékezzél meg, hogy mit ígértél és eljőjj majd megint Halicsországba!» «Eddig — felelt Géza, — akkor jöttem, mikor atyád hívott, ha azonban Volodimerko

megszegi esküjét, nem engem kell majd hívni, hanem én fogom hívni atyádat!» Przemyslbe érve, a magyar követek elmondák Volodimerkonak Géza üzenetét: «Te hozzánk küldöttél, mert Isten bűneidért országgoddal kezünkbe adott. Mi azonban megbocsátunk neked, de esküdjél meg e keresztre», — és megmondák ennek rettentő csodás hatását, «hogy a mit az orosz földből elvetél, visszaadod, és mindenkor Izjaszláv barátja leszel». Volodimerko habozás nélkül megesküdt, és Izjaszláv, Géza seregökkel hazamentek.¹⁾

Magyarországon nagy szükség volt a seregre. Manuel világra szóló terveiben Oroszországról sem feledkezett meg. Szövetségben volt Volodimerkossal, kinek testvére egyik nagybátyjának neje volt, s a míg Géza Volodimerkót támadta, ő «még úgy szólván le se rázva a szerb hadjárat porát», Magyarországra, a szerbek szövetségésére, vetette magát. Mielőtt támadott, *egészen* mint a *lovagok* szokták, levelet írt, melyben sérelmeit elmondá és megüzente, hogy seregével jön. Vele volt Borics is, II. Géza régi vetélytársa, ki a görög császári házból bírt nőt, és mint praetendens Görögországban tartózkodott. A görög sereg útja a régi római hadi út volt, mely Nistől északra a Dunáig, Branicsevoig — a magyar Boroncsig, a mai Kosztoláczig ment — azután nyugatra fordúlva, a Duna mentében Belgrádra tartott; Belgrádnál, Zimonymál átment a Száván, a Szerémségbe s ott a fővonal a Fruska Gorától délre, nyugatra, Szent-Demeterre, a régi Szymiumra, mai Mitro-

¹⁾ E hadjáratot pár szóval említi a «Képes Kronika» is (C. 72. i. h.) s itt megszakadt, és Müglen kronikája (Kovachich, Sammlung kleiner ungedruckter Stücke 76. l.), mely itt kezd önállóvá lenni. Az orosz évkönyvek e hadjáratot 6660, vagyis Kr. születése utáni 1152-ik évre teszik, de elbeszélésükből is kitűnik, hogy kevéssel utóbb — nem egy félév múlva — történt az 1151-iki események után. Úgy látszik a compilerok rossz évszám alá sorolták ezt a külön epizódot, melyet Vaszilyevszki is (i. h. 290, illetve 635. l.) 1151-re tesz. Ez év mellett szólnak a görög írók is, kik Manuel magyar hadjáratát, mely e halicsi hadjáratral egy időre esett, úgy adják elő, mint a mily gyorsan követte a második 1150/51-iki szerb háborút, s ugyanezt bizonyítja a Con. M. Zwetlens (tg. SS. IX. 538.), mikor Manuel hadjáratát 1152-re teszi, mert mindig egy évvel előbbre jár, a lajtjai csatát 1146 helyett 1147-re, a II. kereszties hadjáratot 1147 helyett 1148-ra említi.

viczra ment, s onnét fordúlt északnyugatra, Vinkovczére, Eszékre, s a Dráván túl tovább északra, Magyarország belsejébe.

Mikor Manuel Belgrádra ért, még nem voltak ott a hajók, melyeket Byzanczban felszereltek. A sereg tehat, hogy időt ne veszítsen, csónakon, lélekvesztőn, a lovakat kötőféken usztatva, kelt át a Száván a Szerémségbe. Zimony, a szerémi vár, melyet 29 éve II. István a belgrádi vár köveiből épített fel, elég erős volt és ellentállott. Minthogy az őrség az első rohamot visszaverte, Manuel Vatatzes Tivadar sógorát a vár előtt hagyva, a sereg nagyjával tovább ment.

Egy kis magyar csapat összeverődött, szembe szállt. Egy rendkívül nagy és bátor magyar vitéz, a többi közül kiválva a császárra rohant; de Manuel fejbe vágta, leterítette, s a magyar sereg látva, hogy gyöngé, felhagyott az ellenállással, meghódolt, s a görög sereg most már akadálytalanul lepte el, rabolta, pusztította a Szerémségét a Szávától a Dunáig; bizonyos királyi udvart is — mit különösen megjegyeztek — feldúlt, és a lakosságnak apraját, nagyját, férfit nőt, a kit csak megkaphatott, összefogdosta, hogy magával vigye a görög birodalomba, gyarmatosoknak. Azután a császár visszafordult Zimonyra. A védők még daczoltak, mert reménylék, hogy Géza király fölmentésükre jő. Mikor azonban az ostrom mind hevesebbé lőn, és reményük nem valósúlt: megadást ajánlottak, ha szabadon távozhatnak. De Manuel föltétlen megadást követelt, s a vitéz férfiak elvégre erre is kénytelenek voltak ráállani.

Hajadon fő, nyakukban kötél, jelentek meg — az akkori szokás szerint — a császár előtt, ki nem engedte meg, hogy valakit közülök katonái megöljenek: de a várat prédára bocsátá.

Manuel most vissza akart menni a Száván zsákmányával, foglyaival, melyeknek száma — ha a görögöknek hihetünk — meghaladta serege számát: mikor egyszerre hirtelen támadt, hogy jön Géza király, jönnek a magyarok! Halicsban diadalmasan jártak, Volodimerko meghódolt! Manuel megállott. Podgyászt, a foglyokat, a sereg egy részével átküldi a Száván; maga azonban vitézei javával innen, a Szerémségben maradt, sőt mikor meghallotta, hogy még csak Belos jő, eléje sietett, hogy megütközék vele.

De Belos kitért előle, s a Duna mentében, Boroncs felé vult, hogy oldalvást fenyegetse és visszavonulását elvágja, mire Manuel kénytelen volt a magyar földet odahagyni, a Duna jobb partján Boroncsra sietni, és e fontos helynél ütni táborát, hogy megtámadja. Innét átküldé Boricsot Temesbe, ki köröskörül a nagy, népes, gazdag falvakat pusztította. Három magyar zászlóalj megtámadta, de ő győzött és gazdag zsákmánnyal tért vissza táborába. Akkor azonban már Géza is a harcztérre érkezett, és nyomban Borics ellen indult, hogy vele megütközzen. Borics menekült, Géza nyomában volt, és sokat levágott a görögök közül: de a csapat nagya szerencsésen átjutott a Dunán, melyet az éjjeli futásban Manuel táborából eléje küldött fáklyákkal megvilágítottak. A két sereg közt megint a Duna volt. Magyar és görög farkasszemét nézett egymással, mialatt Manuel dunamelléki városait erősítgette, s megint támadásra gondolt, de azért készséggel elfogadta a békét, vagyis inkább fegyverszünetet, melyet — a görögök büszkeségére — Géza ajánlott; azután visszament Konstantinápolyba, s ott régi római módra diadalmenetet tartott, melynél a magyar és szerb foglyokat, szebben felöltöztetve, mint őket rangjuknál fogva megillette volna, egyes külön csapatokban vezették, hogy minél különb embereknek, minél számosabbnak tartsa őket a byzanci bámész sokaság.¹⁾

II. Géza még a byzanci hadjárat alatt értesült, hogy Izjaszlávnak igaza volt. Volodimerko megszegte esküjét, az elfoglalta városokat vissza nem adta. «Ezért ugyan — üzentette Izjaszláv már Kievből — nem kell visszatérned Halics alá, magam sem teszem; de jelentem, hegy el ne feledd ígéretedet!» Azonban később sem vált szükségessé, hogy Géza újra a Kárpátokon túl vigye fegyvereit. A tél folyamán, már 1152-ben — februárban — Izjaszláv még egyszer elküldött Volodimerkhoz. Követe Boriszovics Péter volt, ki a magyar követekkel Géza keresztjét Przemysibe vitte, Volodimerko esküjénél jelen volt, és most, hitlevelét felmutatva, esküjének, ígéretének beváltását még egyszer követelte. Volodimerkonak esze

¹⁾ Manuel e hadjáratáról Kinnamos III. 10., 11. (113. kk. ll.), Nike-tas, Manuel II. 7. (121. l.), és magyar részről Müglen sovány, német kivonata, i. h.

ágában sem volt, hogy ígérését teljesítse. «Kilestétek az alkalmas időt!» mondá; «rám jöttetek a magyar királyljal! de csak adjon Isten egészséget, majd megboszulom még magamat!» «Hát meg akarod szegni, fejedelem, esküdet, melyet a keresztre tettél?» Kérdé Péter. «Arra a kicsi keresztre?» veté közbe Volodimerko. «Kicsiny a kereszt! igaz!» válaszolt Péter, «de nagy az ereje, mind az égben mind a földön. Hallottad, mit mondott róla a király követe?» Az unalomig beszéltetek erről!» utasítá el durván Volodimerko!» Úlj lovadra, és menj vissza uradhoz!» A követ távozott, és Volodimerko — még az éjjel meghalt.

Volodimerko halálával Izjaszláv egyik legtevékenyebb, legveszedelmesebb ellenfelétől szabadult meg, s a harmadfél év alatt, melyet még élt, maga tudott elbánni ellenségeivel. Halála után (1154 nov. 13.) folytak a zavarok Oroszországban; de magyar sereg nem lépte többé át a Kárpátokat. A magyar politika most egész erejével délre fordult, Manuel ellen, ki annyi kárt tett vala az országnak. Manuel ellenségeskedéséből önként következett, hogy Magyarország sicíliai Rogerhez, a baszileus ez állandó és veszélyes ellenségéhez, közeledett.¹⁾ 1154 elején februárban ugyan Roger meghalt, de azért a háború Manuel és utódja, I. Vilmos közt nem szűnt meg, hanem újabb, erősebb lobbót vetett. Géza is eljöttnek látta az időt, hogy bosszút álljon Manuelen, rabló hadjárataért. De Manuel hírt vón a magyarok készülleteiről, és mielőtt még a byzanczi birodalom ba becsaphattak volna, a Dunánál termett.

Szemben vele Géza és a magyar sereg állott. Géza nem mehetett át a jobb partra; Manuel nem kelhetett át a balra. Hajói még nem érkeztek meg. Egy ideig egyik fél sem akart kezdeni. Végre Manuel kezdett átkelésre gondolni, rögtönzött hajókon, de ő is azonnal kész volt békét kötni, mikor a magyarok erre hajlandóknak mutatkoztak. A múlt háborúban elhurczolt rabok sorsa bántá leginkább a magyarokat. Most tehát megegyeztek, hogy Manuel tízezeret a foglyok közül megtartson, vagyis ennyiért vált-ságdíjat kell fizetni; a többit azonban ingyen visszaadja.²⁾

¹⁾ Egy Adalbert nevű magyar követről olvasunk, ki Rogerhez küldett Wenzel, Cod. Dipl. Arpad. I. 63.

²⁾ Kinnamos, III. 12. (i. h. 119.) Vaszilyevszki (Tört. T. i. h. 223.)

A külháborút azonnai belvillongás követte. Géza király három öccse közül Álmos ifjan elhalt. László és István, mikor 1151-ben valami 19—20 évesek lehettek, hercegi jövedelmeket nyertek, de egy külön országész birtokáról vagy trónörökösödésről nem volt szó. Sőt II. Géza, kétségkívül, hogy fiának Istvánnak biztosítsa a trónt, a gyermeket már akkor, mikor alig volt még 5—6 éves, mintegy uralkodó társának kívánta tekintetni.¹⁾ A hercegek közül az idősebb, László, a mennyire hét század homályán keresztül kivehetjük, bátyjához hasonlított. Királyi vérnek érezte magát; szerette a fényt, a hatalmat, de valami nagyobb ambíció nem emésztette. Más ember volt öccse, István, most 1154-ben, valami 21—22 éves, szép ifjú, kiben szépatyja Álmos nyugtalan természetével Kálmán király törhetetlen erélye és nagyravágyása egyesült, s ha nem is volt meg benne e nagy király lángelméje, tehetségei mégis olyanok voltak, hogy megtarták számára Belos bán hajlandóságát s oly befolyást szereztek neki a királyra, hogy az szinte megosztotta vele a kormányzatot, és csak névre nézve volt első az országban. Egyet azonban István nem tudott: megnyerni azokat, kik felett uralkodott, vagy uralkodni akart, s a párt mely körülötte csoportosult, nagyon elárulta a terveket vagy reményeket, melyeket a jövő iránt táplált. Géza gyanakodni kezdett; gyanúja első sorban öccse barátait, meghitt embereit érte, kiket sújtani készült, mikor még öccsét nem akarta, vagy nem bírta sújtani. A szilaj, felizgatott István azonban ezt nem tűrhette. A görög háború után fegyvert ragadott, de hamar legyőzték. Ő maga bocsánatot nyert és az országban maradt, alkalmasint Belos befolyása folytán: de hívei Görögországba menekültek.²⁾

egy évvel előbbre jár, mert Manuel, alább érintendő 1154-iki pelagoniai tartozását 1153-ra teszi, Manuel egy levele után, mely 1153 nov. 22. Pelagoniában kelt. De Manuel nem csak egyszer fordult meg Pelagoniában; különben a szövegbeli chronologia tüzetes megokolása itt, túlmenni e czikk feladatán, s azért csak röviden Kap-Herr. i. h. 107. n. 4. hivatkozom, hol a főokok röviden megvannak.

¹⁾ «Rex Geicha dedit ducales expensas fratribus» mondja a kk. c. 71. a halicsi hadjárat előtt (Flor. i. h. II. 220.). 1152-ben olvasom: Regnante Geysa una cum filio suo Stephano duce W. I. 62. és VI. 101. l.

²⁾ Géza és István herceg viszonyát a köztük Barbarossa Frigyes előtt folyt versenygésből ismerjük. (Ragewin III. 12. Mg. SS. XX. 423. l.)

Hogy magyar «árulók» befogadásra találtak a «római» birodalomban, nem tette Gézá t barátságosabbá Manuel iránt. Maga Manuel sem bízott a magyarokban, s egyszerre csak jött a hír, hogy a baszileusz — őszszel — sereget gyűjtött, Sofiánál áll, és készül a magyarok ellen. Géza követeket küldött, hogy nem akar háborút. Manuel meg is nyugodott, el is állott a magyar hadjáratától, de kész seregét még felhasználta, hogy a szerbek ellen forduljon és a nagy zsupánt megijesztve kényszerítse, hogy szövetségét a magyarokkal, melyet még mindig fentartott, megszakítsa, s egyedül a baszileusztól függjön, s a «rómaiakkal» tartson barátságot. (1154.) Ez sem volt oly dolog, mi a magyaroknak tetszhetett volna; a gyúanyag tehát egyre gyűlt, és a háború kitört, mikor Géza görög részről vett felhívást, ígéreteket, hogy csak támadjon Manuelre.

Volt Manuelnek egy unokatestvére, Komnenosz Andronikosz, atyja testvérének Izsák szebasztokratornak, és halicsi Volodimerko nővérének fia. Már maga Izsák is bajt okozott Mánuel atyjának, János császárnak. Legidősebb fia János pedig, mikor ugyancsak János császárra megharagudott, elhagyta hazáját, Ikoniumban mohamedánná lett, és Masud szultány leányát vette feleségül. A kisebbik fiú, Andronikosz, még veszedelmesebb ember volt. Nyolcz évvel idősebb, mint Manuel, szintoly szép, daliás és eszes ember volt, mint a császár; csakhogy a byzanci romlottság, melynek egyes tünetei néha-néha Manuelben is felszínre kerültek, Andronikoszt mérgével teljesen áthatotta. A nagyravágyás mellett az élvezetek, a kéjek embere volt, s fényes tulajdonságai mind csak arra szolgáltak, hogy ezt a két vágyát, bármi úton, bármi módon kielégíthesse. Finomabb természete megvetette a barbarok egyik legfőbb gyönyörűségét, a nagy evést, nagy ivást; fogékony volt az az élvezet, az az értelmi gyönyör iránt, melyet a tudományok, az irodalom nyujtanak. Mindenek fölött azonban egy szenvedély uralkodott fölötte késő aggkoráig: a nemi gyönyörök szenvedélye;

Ebből világos, hogy István 1157 előtt még nem menekült Manuelhez, mert azt Géza követei felhozták volna ellene. Kinnamos kitételéből (III. 15. i. h. 132. l.) «Οἱ περὶ Στεφάνου Οὐγγῶν μὲν τῶν σὺν τῷ Στεφάνῳ» nem következik *szükségképen*, hogy István is már ekkor, 1155-ben, a byzanci seregben harczolt, hanem az jelentheti csak István híveit is.

s a míg Szent Pálért és műveiért lelkesedett, s az egyház kenetével és ragyogó nyelvén beszélt: a legbujább satyr szerepét tudta és szerette játszani, a legocsmányabb orgiákban. Valódi Don Juan volt, bálvány a nőknek, míg férfias tulajdonságai még Manuelnek is imponáltak, Manuel is megnyerték. A császár szerette rokonát, ifjúkori, hozzá sokban hasonló, bajtársát: bár néha önkénytelenül is be kellett magának vallania, hogy ez ember gyűlöli, és — ha teheti — vesztére tör. Ily eset merült fel 1154 végén, mikor Andronikosz, ki Ázsiában a ciliciai örményekkel gondatlansága következtében szerencsétlenül harczolt, a helyett, hogy a császár kegyét elvesztette volna, a makedoniai Kastoriat és Boroncs és Nis kormányzatát nyerte. Ez állást, melyben a «római» birodalom örének kellett volna lennie, arra használta fel, hogy Gézának írt, szövetségét kereste, neki Boroncsot és Nist ígérte, ha Manuel ellenében a byzanci trónra segíti. A magyarok hajlottak a tervre; elfogadták ajánlatát, melyet Andronikosz azzal vélt legjobban elpalástolhatni Manuel előtt, hogy maga tett jelentést összeköttetéséről a magyarokkal, melybe — mondá — csak cselből bocsátkozik, hogy némely főbb emberüket magához csalhassa, és törbe ejthesse. Manuel azonban már másfelől is értesült Andronikosz valódi terveiről, de azért hagyta tovább folyni mesterkedését, és csak akkor tette rá kezét, fogatta el (1155 elején), mikor nem csak e dolog iránt jött teljesen tisztába, hanem Andronikosz még a császár élete után is kezdett leskelődni. Géza király nem tudta még Andronikosz sorsát, mikor tavaszra készen volt, és seregével, melyet cseh, szász zsoldosok, Borics boszniai bán csapatai is gyarapítottak, pusztítva a byzanci birodalomra tört. Tárt kar helyett azonban Boroncsban ellentállásra talált. Ostromolnia kellett a várat, mi alatt Manuel eléje sietett; de a hirtelen támadás folytán nem tudott mindjárt nagyobb sereget összehozni, nem mert Gézával megütközni, hanem Boroncsból nem messze délre, a mai Szmilajnacznál, a Morava és Mlava közt, elsáncolta magát, és onnan csipkedte a magyar sereget. Hadában voltak a magyarok is, kik István herceg miatt Görögországba menekültek, de nem volt már Borics, Gézának ez állandó ellensége, ki nem valami rég a görög birodalomba tört kúnok ellen csatát vesztett és elesett. Géza, miután egy ideig sikertelenül vívta Boroncsot, felhagyott a

vállalattal és ostromszereit fölégetvén, mert a hirtelen megáradt Dunán vissza nem mehetett, gazdag zsákmánnyal nyugatra, Belgrád felé indult haza. Manuel lassan követte, s a serege javát Tzintzilukész Vazul vezérlete alatt kiküldötte, hogy a hazatérő bosnyák hadat, Borics bánt, támadja meg. Tzintzilukész azonban merészebb akart lenni uránál. A magyar seregre vetette magát. Eleve némi sikert aratott. Az utócsapatot megverte. De azután Géza — mondják — lesbe csalta és véres csatában úgy megverte, hogy «alig maradt hírmondó seregéből», s a menekült magyarok, István herczeg hívei is — kik a byzancziak szerint először fordítottak hátat — majdnem egy szálig elvesztek. A csapás még Manuelt is megrendíté. Csak azon igyekezett, hogy legalább Belgrádot megtartsa, melynek lakói a magyarokhoz hajlottak. Kantakuzenosz Jánosnak ez sikerült is, ki egyúttal Tzintzilukész halottjait is eltemette, és a szétszórt sereg romjait összeszedte, és ezzel a császár, miután a magyarok is győzelmük után hazamentek, visszavonúlt, és Berrhoeben, a Balkán aljában — a mai Eski Zagrán — tölté a telet. A jövő évben (1156.) kora tavasszal már megint a Dunánál volt mindkét sereg. Manuel nagy hadi készületeket tett. Készen volt a hajóhad, hogy a Dunán át, az ellenséges országba vigye: de azért mégis elfogadott oly békét, melyet «a körülmények tanácsoltak!» A magyarok visszaadták a hadi zsákmányt, a foglyokat, fegyvereket, lovakat s az elhullottakat magyar lovakkal pótolák; mind a mellett Manuel, bár Olaszországban is el volt foglalva, szívesen megszegte volna a békét. Követei, kiket valamikor tavasszal küldött, julius havában megjelentek Nürnbergben, Frigyes német császár előtt, ki szerette volna Magyarországra is kiterjeszteni hatalmát, és fölkérték, hogy kössön velük szövetséget, és indítsanak szeptemberben közösen hadat Magyarország ellen; de a németek az felelték, hogy akkorra készen nem lehetnek. Így tehát a hadjárat abba maradt, s Manuel felhagyott a szándékkal, hogy továbbra is folytassa a harcot a magyarokkal, sőt időjártával barátságukat kereste Frigyes császár ellen, ki minél hatalmasabbá lön, annál kevésbé volt hajlandó a byzanczi «római» császárság kedvéért saját igényeiről, saját hatalmáról lemondani. Csak Géza halála után (1161 máj. 31.) próbálta meg ismét Manuel, István herczeg segítségével, Magyar-

országára is kiterjeszteni hatalmát, de minden belvillongás daczára tíz évi harc után sem tudott mást elnyerni, mint Spalatot, Dalmácia déli részeivel. Manuel halála után (1180 szept. 24.) ezt is visszafoglalták a magyarok, és II. Géza fia, III. Béla, unokái, Imre és II. András királyaink újra érvényesíteni kezdték a magyar befolyást Halicsra, Ladamérre és Szerbiára.¹⁾

PAULER GYULA.

¹⁾ Kinnamos III. 14. 17—19. (i. h. 121., 126. kk. II.) Ugyanő V. 10. (i. h. 232. l.) az 1165-iki hadjárat előtt említi, hogy Andronikosz kilencz évig volt fogva. Niketas a két utolsó hadjáratot összefoglalja, Manuel III. 1. (i. h. 133. kk. II.). Műglen i. h. Otto Gesta i. h. Andronikosz jelleméről, a görög írók nyomán Gibbon ch. 46.; a Komnenok genealogiájában nem találom Andronikosz anyját; de ha tekintetbe vesszük, hogy az ú. n. Nestor szerint 1104-ben Volodar leánya, Volodimerko nővére, Elek császár fiához ment nőül, és Andronikosz mindig Halicstól remélt, élete több phasisában, segélyt, alig kételkedhetünk, hogy Volodar leánya Izsák szebasztokrator nejévé lett. Scherer Nestor fordításában Leonak nevezi a byzancezi császár fiát, de Elek császárnak ily nevű fia nem volt, s e név a Lavrenszkaja és Ipatyevszkaja orosz szövegében nem is fordul elő.